

ARADI JÓZSEF

A LABDARÚGÁS FENOMENOLÓGIÁJA

A szurkoló még meg sem született, máris verseny előtt áll. Mert nem mind-egy, hogy melyik orvos segíti majd a világra és hány ágyas kórteremben. Alig cseperedik fel, máris újabb hallgatólagos verseny dönti el, melyik napközibe, óvodába, iskolába, osztályba járjon. Következik a jobb szakmáért, jobb jegyekért, ösztöndíjért folytatott verseny. Majd küzdelem a jobb elhelyezkedésért, jobb lakásért, városi állásért, anyagi érvényesülésért, presztízsért... Végül verseny a jobb sírhelyért.

Nevezzük a szurkolót K.-nak (tetszés szerinti férfi- vagy női név). Lakhelye N. (tetszés szerinti város vagy község). Nevezett szurkolónk nem dicsekedhet az-za, hogy önmagáért, családjáért, osztályáért, nemzetiségéért, hazájáért érzett felelőssége mellett olykor ne kerekedett volna kedve átbújni a lécc alatt.

K. nem profi, de nem is „koca“-szurkoló, ezért a profik „kocának“, a „kocák“ profinak tartják. Ez azonban mit sem von le a football-iparnak K. iránt tanúsított közönyéből. A footballt, a nagy footballt nem érdekli, hogy K. a stadionban vagy a képernyő előtt ül, és football-kultúráját újságból, rádióból vagy hírből, munkahelyen, buszban vagy borbélynál szerzi.

Persze, a valóság az, hogy K. egyre inkább elvesztette közvetlen-természetes kapcsolatát a labdarúgással. Nemhogy labdába nem rúgott évek óta, de már a labdát sem lelátói ott-létében rúgják. A mások szemével látott, helyszíni közvetítéssé desztillált játék kárpótlásul intimebb élményt nyújt K.-nak. A televízió sok szeme, a kézikamera mozgékonyasága, a távoli és közeli képek váltakozása, a lassított visszajátzás növeli K. részvételét a labdarúgásban.

*

A futbalszenvedély a világ közepébe helyezett football-labda. Mekkora K. ellenállóképessége a „gömbölyű hülyeség“ (J. Černý) vonzásával szemben? Ez attól függ, a világ hogy érzi magát, és K. hogy érzi magát a világban. Minél kevésbé érzi magát jól, annál inkább beleveti magát a labdarúgásba. Ha felettesének nem mondhatja meg a véleményét, akkor a footballbíróknál tölti ki a keserűségét. Erre mondják a pszichológusok, hogy kompenzál. Végtelen esetben K. odáig ragadtatja magát, hogy összetöri a tv-készüléket. Ez már a pótcselekvés pótcselek-

vése, a játék drámai megmerevedése. Még mindig jobb, mintha K. a bíró fejét törte volna össze, de így is családi tragédia.

K. azonban nem feltétlenül fanatikus. Képviselheti a szenvedélyes ifjúságot, amely a képmutatással szemben a nyílt elkötelezettség híve. Mivel a labdarúgás egyre inkább a tömegszórakoztatás egyik forrásává válik, a gazdasági élet néhány problémáját is tükrözi. Lehet, hogy K. mindebből semmit sem lát. De minél aktívabb szurkoló, annál könnyebben meg tudja mondani például, hogy miért stagnál a futball fejlődése. Egy hagyományos iparág stagnálásának okaira rámutatni sokkal nehezebb. Lehet, hogy K. nem veszi észre, ha valaki a szomszéd íróasztal mellett lazál, de nyomban felháborodik, ha észreveszi a játékosok időhúzását, a két-féldős semmittevést. K. él a futball szabad bírálatának jogával: felhánytorgatja, hogy Gyula II. milyen alapon eszi a csapat kenyerét, ha évek óta egyre csak a kispadra méltó, K. szenvedélyes levelet ír a sportújságnak, de nem biztos, hogy saját vállalati közgyűlésén akár egyszer is megszólalt hasonló ügyben.

K. nem gyáva, csak esetleg a vállalati ügyekben nem mozog olyan otthonosan, mint a labdarúgásban. El tudnám képzelni, hogy K. a futball „iskolájában” csak megedződik szenvedélyes kritikai magatartása igazában.

A kritikának ez az iskolája tandíjmentes. K. a felelősség felfüggesztése mellett tanulja a komolyságot, mint játék közben a gyerekek, s ez a komolyság az életben többszörösen is kamatoztatható. Aki megszokta, hogy állást foglaljon futball-ügyben, vajon nem érzi szükségét annak, hogy közügyekben is kiálljon az igazságért?

*

K. abban nőtt fel, hogy a futballt nemcsak hogy lehet szidni, de muszáj. Bírót, edzőt, futball-vezetőket nemkülönb. A futball ugyanis mindent elbír. Az ember azt hinné, hogy a futballnak ez a fölénye kollektív felelőtlenségével magyarázható. Ez tévedés. A futball fölénye abból a paradoxálisan egyszerű tényből ered, hogy ez az egyetlen dolog, amihez mindenki ért.

A futball-szabályok olyan egyszerűek, olyan könnyen áttekinthetők, hogy mindenkit beleszólásra illetékesé tesznek. Sajtó, rádió, tv tehetnek róla, hogy K. nemcsak a mérkőzések jelentőségét, tétjét ismeri, de minden információt megkap, ami a futballal kapcsolatos.

Ha K. nem tud kiemelkedni köznapi kisvilágából, a beavatottsághoz való viszonya is provinciális, kicsinyes lesz: csak a futball-sztárok magánéletéig terjed. Elégedetten veszi tudomásul, hogy a futball csillagainak magánélete alig különbözik az övétől. Egyszerre istenítheti őket, és teremthet velük intim viszonyt úgy, hogy a filmsztárok plakátnagyságú képei mellé az övéket is kirajzszegeli szobája falára. K. képzeletében a futballcsillag lelép a falról, és K. lép fel helyébe. Ha K. álmodozó kamaszlány, akkor azt álmodja, hogy a „csillag” a falról lelépve feleségül veszi majd őt.

A futball-sztárok nemcsak kiszegezhetők, hanem kifordíthatók és befordíthatók. Eletük a nyilvánosság előtt zajlik, ellenőrizhetőnek látszik, ami nem mondható el mindenki életéről.

Ha K. sznob természetű, úgy csap le minden friss hírre, mint a bélyeggyűjtő az új sorozatra, napjai azzal telnek, hogy adja-veszi, cseréli őket.

Érdemes volna körkérdést intézni olyan írókhoz, mint Teodor Mazilu, Fănuș Neagu, Eugen Barbu vagy Adrian Păunescu: miért művelik a futball-publicisztikát? Olcsó sikerhajhászás, amire vállalkoznak, vagy új értelmiségi felismerés: „semmi tömegkulturális jelenség (vagyis emberi dolog) nem lehet idegen tőlünk”?

A futball-terminológia bevonult a köznyelvbe — a futball nyelvén mindenkinek lehet szólni. És mindenről.

Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy K., aki „átmeneti időszakban“ él, önmagára ébred. A futball demokratizálódását ilyen értelemben biztató előjelnek is tekintheti.

*

A futball nem tűri a kaszt jellegű titokzatosságot semmilyen formában és semmilyen szinten. A futball diplomatái például szabadon közlekednek a világban, a futball hírszerzőit, az ún. „megfigyelőket“ nem tiltják ki az ellenfél stadionjaiból.

K. számára azonban ennél sokkal többet jelent a labdarúgásnak mint játéknak a nyilvánossága. A labda kerek — szoktuk bizonygatni. K. értelmezésében ez az esélyek egyenlőségét szimbolizálja. Más szóval azt, hogy a győzelem, a siker a tehetség pártján áll. Legalábbis elvben.

Mert ha a gyakorlatban is mindig így volna, a futball nem lenne képes életünket a maga ellentmondásosságában visszatükrözni.

A futball többtényezős játék. K., ha kezdetben nem is tudta, később a saját bőrén tapasztalhatta, hogy a játék szükségszerűen kilép eredeti medréből: a futballpályáról, és elnyeli a kispadot, a nézőteret, az öltözőt, a bajnoki táblázatot, a kulisszák mögötti tárgyalásokat.

A bíró, akitől K. joggal elvárhatná, hogy fekete „talárjához“ illő méltósággal, komolysággal és objektivitással ítélkezzék leshelyzetek, szögletűgások, szabadrúgások, tizenegyesek és gólok felett, egyetlen megingásával eldöntheti a mérkőzés sorsát. K. tehát eleve belekalkulálja az esélyekbe s az ítéletekbe a hazai pálya előnyét, a rideg törvénybe a hátsóajtot, a szabályba a szabálytalanságot. A bírók általában meg is felelnek K. várakozásának. Számoljuk csak össze, hogy a futballbírók országos bajnokságokban vagy nemzetközi kupaküzdelmekben hány tizenegyeset ítéltek a hazai pályán játszó csapat ellen! Nem meglepetés, hogy a tizenegyesek 80 százalékban a vendégcsapatok hálójába kíváncznak. A hazai pálya előnye éppolyan előny, mint az, amely a befolyásos nagybácsi vagy ismerős képében jelentkezik vagy telefonál.

A játék viszonylagos tökéletessége vagy tökéletlensége a labdarúgás esetében viszont milliók nyilvánossága előtt folyik. A megadott lessgól mindenki szeme látára lepleződik le az ismétlésben (ezért is a televízióknak mondhatunk köszönetet) vagy a másnapi, viszonylag elfogulatlan sporttudósításban.

Jobb esetben a játék nyilvánossága fokozhatja K. közéleti érzékenységét. Ami a sportban a fair play, az K. világában a közélet tisztaságának igénye.

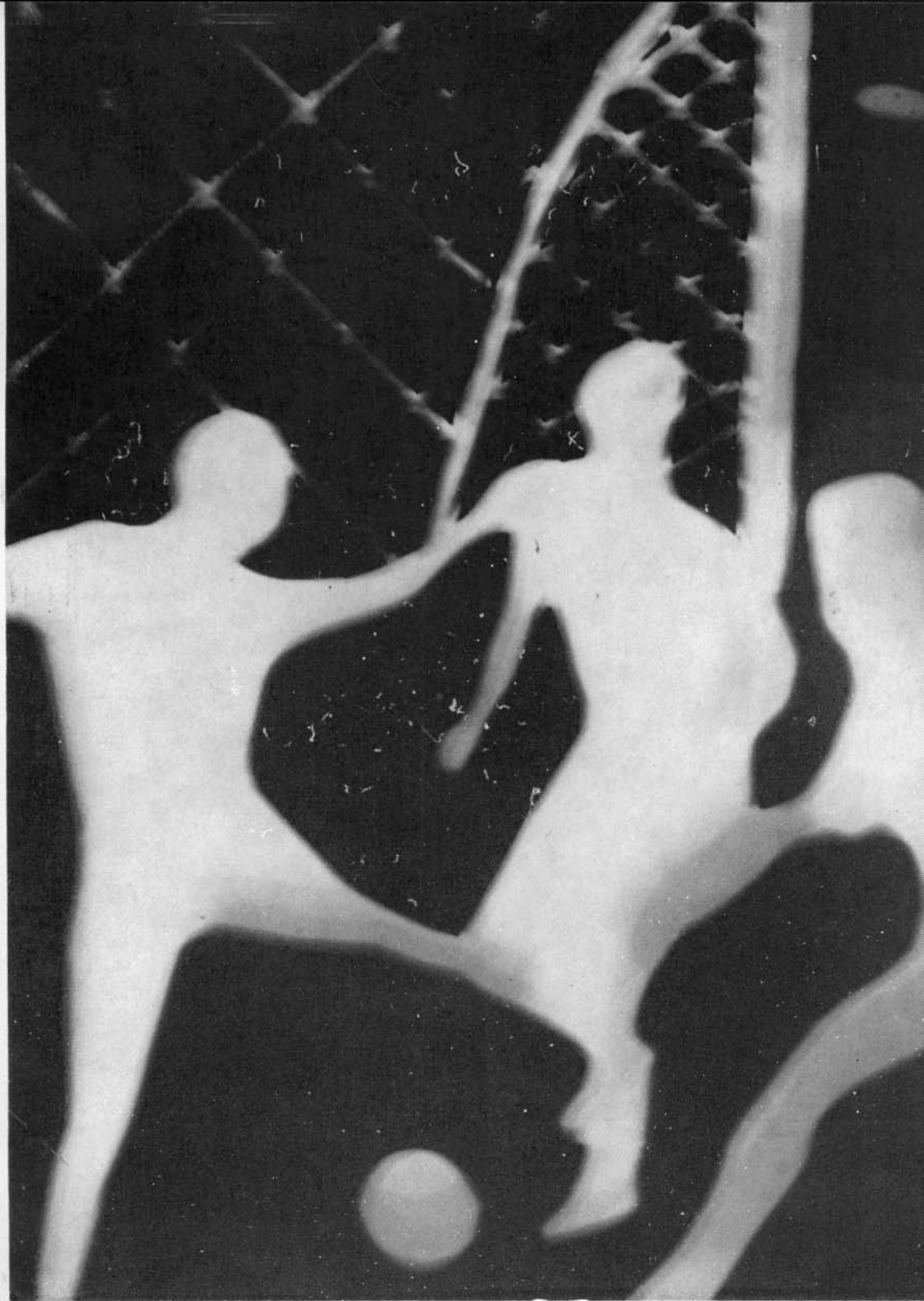
*

De mit tegyen K., ha a játék nem tiszta eszközökkel folyik, ha a bírót lefizetik, ha a csapatok „eladják a meccset“, ha a „bundázás“ elharapózik? Fair play? Hol van már az!

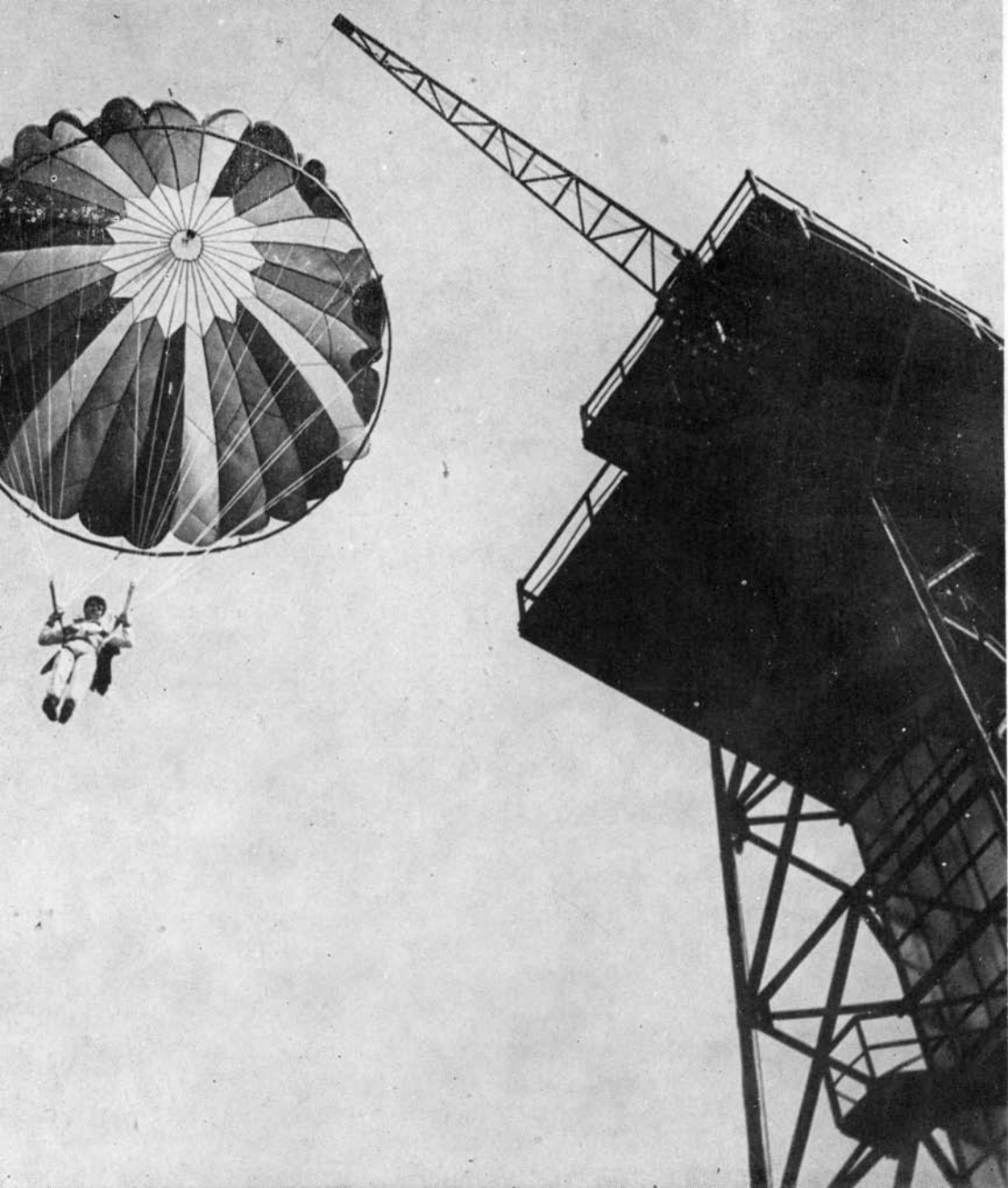
Szocialista gazdasági viszonyok között is működik az értéktörvény. Az erősebb klub megengedheti magának azt a fényűzést, hogy „átigazolja“ a gyengébb klubok játékosait.

Az érdekek nyílt megütközése a játékosbörzén vagy az edzőbörzén — bármilyen furcsán hangzik is — olyan valóság, mely K.-t, aki nem játékos, a nyilvánosság különös értékeire figyelmezteti.

*

KABÁN JÓZSEF: A KAPU ELŐTT

ZABÓ TAMÁS: EJTŐERNYŐS ISKOLA

A játék K. számára a kollektív élmény illúziója. A közös cél, a győzelem a futballban ugyanis csak kollektíven vívható ki. A győzelem nem magántulajdon, nem lehet birtokba venni, hanem állandóan meg kell újítani.

Ha K. azért választaná a labdarúgást, mert közösségbe vágyik — keserves csalódás várna rá. Tapasztalnia kellene, hogy a szurkolók közössége is illuzórikus. Vonaton utazva K. a futballeredmények, bajnoki pontok, esélyek latolgatásában társakra, útitársakra találhat, de ez sem oldhatná fel magányát, mint ahogy a fiatalok magányát sem az, hogy a beat-zenéről beszélgethetnek.

Ellenben ha K.-nak megadatott a lehetőség, mert kivívta magának, hogy közösséget válasszon, s abban autonóm módon valósíthatja meg önmagát, akkor a futball is valódi helyére kerül K. életében.

Azonosulása a csapattal ez esetben nem vak azonosulás. A vereséget nem keni a kapufákra, a balszerencsére vagy a bíró rosszindulatára. Nem az edzõt okolja érte, hogy rosszul állította össze a csapatot, hogy téves volt a felkészülési koncepciója. Nem is a szakvezetés hozzáértését vonja kétségbe, jóllehet vannak esetek, mikor egy vereségért külön-külön mindegyik tényezõt hibáztatni lehet. K. azonosulása csapata illuzórikus közösségével distanciált.

A futball K. distanciált magatartásától függetlenül a jövőben is magába szívhatja a különböző foglalkozások presztízsét (a vasutas a vasutas-csapat sikereivel gazdagítja vasutas-öntudatát), a vidék a főváros nyomasztó fölényét a vidéki csapatok győzelmeivel ellensúlyozhatja.

K. szurkolói elkötelezettségével azonban nem saját s mások előítéleteit hízalja, hanem felülemelkedik rajtuk. A bíró helyébe tudja képzelni magát, és a futballbíró döntéseiben a felelősséget, az objektivitást, a komolyságot gyakorolja.

*

Kicsoda ez a K.?

Nem foghatjuk rá, hogy csak ilyen vagy csak olyan, csak ehhez vagy csak ahhoz a társadalmi csoporthoz tartozik. Nem mindegy viszont, hogy a különböző osztályok vagy rétegek melyik futballhoz vonzódnak; a giccs-futballhoz, vagy az értelem labdarúgásához.

Nem mindegy, hogy a futball játszik-e K.-val, vagy K. játszik a futballal, bár a szükséglet erre is, arra is megvan.

K. állandóan vizsgálzik: vagy eladja a lelkiismeretét egy tál lencséért — a futball-narkózisért, vagy az élet komoly dolgait átvilágító, kiegészítő, segítő, emberhez méltó kollektív játékká emeli önmagában a labdarúgást. Vagy elveszti, vagy megtalálja egyéniségét? Vagy magányos szurkoló marad, vagy valódi közösségre talál? Vagy kikapcsol, vagy bekapcsol?

Vagy-vagy.

A választóvonal tehát nem férfi és nő, tudás és tudatlanság, város és falu, ifjúság és felnőtt nemzedék közt húzódik — bár ezek széttagolódása sem lényegtelen —, hanem két magatartástípus között. Nem tagadjuk, hogy számunkra az *utóbbi* a rokonszenvesebb. Ebből természetesen nem azt a következtetést kell levonni, hogy K. most, de azonnal változtassa meg szurkolói magatartását, ha az még nem elég öntudatos. Éppen így nem vállalkozhat K. a futball megváltoztatására. A futball ugyanis ezer szállal kapcsolódik K. életéhez, viszonyaihoz. Következésképpen K. életét kell megváltoztatni, s eközben K. magatartása is megváltozik. S melleleg a futball is.

Hogyan?

Ha K. pszichológus volna, tobzódna az elméletekben. Mindenesetre a világot

s benne a futballt a lélek gyógyítására rendezné be — ha tudná. Vagy az intelligencia fejlesztésének szolgálatába állítaná.

Ha K. szociológus volna, rádöbbenne, hogy a szociológia évtizedekig mint a semmin nézett keresztül a labdarúgáson. Még az oly nevezetes amerikai empiria, mely azóta a pop-zene, a farmernadrág, a kozmetika, a kávéház és a szex szociológiáját is kidolgozta — széles ívben elkerülte a futball társadalmi vonatkozásait. K. azt tapasztalná, hogy a futball-szociológia bűvös körben forog, saját „keserű levében“. Ez a bűvös kör a jelen, mindig csak a jelen. Fourier „varrónői“ utópiája óta (Marx), mely a munkát is sportnak álmodta, híre-hamva sincs a futball-futurologiának. Mint akiről halálos ágyán végleg lemondtak az orvosok.

Pedig a futball a tudományos gondolkodás „lusta nebulójaként“ (Georges Magnane) is él és virul. Egyelőre semmi jelét sem mutatja annak, hogy ne hinne saját „big business“-ében. Úgy tűnik, hogy a futball-látvány házhoz szállítása is tovább demokratizálódik.

K. tehát kénytelen volna új alternatívákat feltárni: abból kiindulva, „ami van“, kikockázni azt, „ami lehet“.

Ha K. filozófus volna, a labdarúgás lényegét csak úgy tudná meghatározni, ha azt nem a labdarúgás megismerésének végső mozzanataként ostromolná. Semmi esetre sem elégítené ki tehát K.-t a csehszlovák Jiří Černý fanyar-ironikusan fenomenológiának álcázott, különösen ragyogó kísérlete, mely kedvenc idézettára lesz még jó ideig minden józan igényű futball-eszmefuttatásnak. A futball számunkra-való értelmét nem lehet ugyanis mint héjból a magot kibontani. A futball lényegét az ember társadalmi gyakorlatával provokálja ki, érti meg és realizálja. Ez a futball igazi fenomenológiája. De ez a fenomenológia még nem született meg.

Rögbizők (Gergely Rudolf fotója)